

Bioetički aspekti surogat majčinstva

Bandula, Stela

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:587774>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-02**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja**

**Stela Bandula
ZAVRŠNI RAD**

**BIOETIČKI ASPEKTI SUROGAT
MAJČINSTVA**

Petrinja, studeni 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Petrinja

ZAVRŠNI RAD

KOLEGIJ: Bioetika u odgoju i obrazovanju

PRISTUPNICA: Stela Bandula

TEMA I NASLOV ZAVRŠNOG RADA: Bioetički aspekti surogat majčinstva

MENTORICA: doc. dr. sc. Katica Knezović

Petrinja, studeni 2018.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. SUROGAT MAJČINSTVO	4
2.1. Medicinska konotacija surogat majčinstva.....	4
2.2. Fenomen surogat majčinstva – uzroci i razlozi njegova pojavljivanja	5
2.3. Pravno sagledavanje fenomena majčinstva	6
2.4. Odnos medija prema surogat majčinstvu	8
3. ISKUSTVA IZ PRAKSE.....	11
4. BIOETIČKO VREDNOVANJE SUROGAT MAJČINSTVA.....	147
5. ZAKLJUČAK	20
LITERATURA.....	222
Izjava o samostalnoj izradi rada.....	24

Bioetički aspekti surogat majčinstva

Sažetak

Surogat majčinstvo ili zamjensko majčinstvo oblik je majčinstva koji se stječe medicinski potpomognutom oplodnjom. U današnje vrijeme, neplodnost kao i brojni drugi razlozi, usmjerava mnoge parove na takav čin ukoliko žele zasnovati obitelj. Naime, surogat majka u tijelu nosi fetus začet postupkom biomedicinske potpomognute oplodnje koja bi, prema definiciji, trebala biti bez ikakve naknade ili stjecanja bilo kakve imovinske koristi. To pobuđuje mnoge rasprave potičući zakonodavstvo, medicinu i pravosuđe da regulira ovakve aktivnosti. S bioetičkoga motrišta takav čin za sobom povlači kompleksne moralne dvojbe i rasprave koje su predmet mnogih znanstvenih i stručnih radova. Ovakva pojava u posljednje vrijeme biva sve učestalija predstavljajući ispunjenje snova o roditeljstvu za mnoge parove, ali i moralnu dilemu na području ljudske reprodukcije. U nekim zemljama svijeta, surogat majčinstvo je dozvoljeno, tj. regulirano zakonom, dok je u mnogima još uvijek zabranjeno. To dovodi do toga da mnogi parovi upravo iz tog razloga odlaze u te zemlje kako bi mogli ispuniti svoj cilj. Jedna od zemalja u kojoj surogat majčinstvo nije dozvoljeno jest i Hrvatska. S primjerima se može susresti svakodnevno kroz mnoge medija, a na to se često odlučuju popularni glumci, sportaši i ostale osobe iz Europe i svijeta. Također, Hrvatska ima svoje primjere poznatih osoba koje su se odlučile na takav čin, dok se u budućnosti očekuje još više takvih slučajeva.

Ključne riječi: surogat majčinstvo, neplodnost, obitelj, djeca, odgoj i obrazovanje.

Bioethical Aspects of Surrogate Motherhood

Summary

Surrogacy or substitute motherhood is a form of motherhood acquired by medical assisted fertilization. Nowadays, infertility as well as numerous other reasons, direct many couples to such an act if they want to become a family. Namely, a surrogate mother in the body carries a fetus born of a biomedical assisted fertilization that would, according to the definition, be without any compensation or acquisition of any property gain. It exacerbates many discussions by encouraging legislation, medicine and justice to regulate such activities. From a bioethical point of view, such an act entails complex moral doubts and debates that are the subject of many scientific and professional papers. This phenomenon is more and more frequent presenting the fulfilment of the dreams of parenthood for many couples, as well as the new moral dilemmas in the field of human reproduction. In certain countries of the world, surrogate motherhood is allowed and regulated by law, while in many others it is still prohibited. This leads many couples to travel to countries in order to fulfil their goal. One of the countries where surrogate motherhood is not allowed is Croatia. Examples can be encountered on a daily basis through the daily routines of many media, often chosen by popular actors, athletes and other people from Europe and the world. Croatia also has its own examples of well-known people who have opted for such an act, while more cases are expected in the future.

Keywords: surrogate motherhood, infertility, family, children, education.

1. UVOD

Surogat majčinstvo često se spominje u raspravama o stjecanju potomstva, a posebice vezano uz temu neplodnosti bračnih parova ili posvojenja u istospolnim zajednicama. Riječ je o specifičnom obliku majčinstva koji se proučava u različitim aspektima, kao što su medicinski, pravni, gospodarstveni, kulturološki, a posebice bioetički. Budući da je bioetika relativno mlada znanstvena disciplina koja se odlikuje sagledavanjem života iz više perspektiva, ova se novija praksa ljudskog djelovanja u ostvarivanju surogat majčinstva sagledava u suodnosu različitih subjekata djelovanja uključenih u postupak surogatnog majčinstva. Puno je razloga zbog kojih bračni par ili pojedinci posežu za ovim oblikom majčinstva. Neke žene se na njega odlučuju kao oblik nadomještanja vlastite neplodnosti, uvjetovane genetski, nekom bolešću i sl., da bi ipak dobile svoje, biološko potomstvo. Na prosudbu o etičkoj prihvatljivosti ili neprihvatljivosti surogat majčinstva utječu mnogi čimbenici, a jedan od njih je i razlog zbog kojeg se netko odlučuje za taj oblik majčinstva, bilo da je riječ o surogat majci ili onima koji je angažiraju.

Predmet ovoga rada je surogat majčinstvo i njegovo sagledavanje s bioetičkoga gledišta. Cilj ovoga rada jest prikazati surogat majčinstvo iz perspektive pravnih i etičkih teza i normi koje kao takve povlače za sobom niz pitanja. U radu će se analizirati neka stajališta i mišljenja stručnjaka iz tog područja i prosuditelja etičke prihvatljivosti toga postupka. Rad se sastoji od triju tematskih cjelina u kojima je izložen pojam surogat majčinstva, nakon čega su doneseni neki primjeri iz prakse kao podloga za bioetičko vrednovanje surogat majčinstva sagledane iz perspektive raznih subjekata djelovanja.

2. SUROGAT MAJČINSTVO

Surogat majčinstvo, odnosno zamjensko majčinstvo kao oblik dobivanja biološkog potomstva jedan je od načina ljudske reprodukcije koji je omogućen napretkom u znanosti te primjenom raznih znanstvenih dostignuća. Sve veći razvitak reproduktivne medicine povlači za sobom sve veću potrebu etičkoga vrednovanja i pravne regulative novih mogućnosti koje čovjeku stoje na raspolaganju u postupcima ostvarivanja prirodne želje za potomstvom. Budući da se većinom prirodne znanosti, a posebice biomedicinske, razvijaju puno brže od etike i prava koji bi mogli usmjeravati njihovo djelovanje u skladu s ljudskim pravima i moralnim načelima, ljudi su često prepušteni vlastitom sudu o tome koje bi se od novih mogućnosti trebale koristiti, a koje ne.

2.1. Medicinska konotacija surogat majčinstva

Neplodnost nerijetko uzrokuje životne krize koje tjeraju parove u potragu za rješenjem svojega problema u primjeni reproduktivnih metoda kao što su medicinski pomognuta oplodnja i zamjensko majčinstvo. Česta pojava koja prati današnje mlade parove i predstavlja zapreku u ispunjenju njihove želje da postanu roditeljima jest upravo neplodnost.

Surogat majka ženska je osoba starija od osamnaest godina koja nosi dijete začeto biomedicinski potpomognutom oplodnjom. Nakon poroda, surogat majka dijete predaje ljudima koji su je angažirali. Iako ona za to po mnogima ne bi smjela uzimati novac, nego bi joj jedini motiv trebao biti pomoć neplodnim parovima u zasnivanju obitelji, situacija je u stvarnosti nešto drugačija. Neplodni parovi (ili istospolni parovi, samci i oni koji iz nekog razloga ne žele dobiti dijete prirodnim putem) pomoću specijaliziranih agencija pronalaze surogat majke. Ona tada iznajmljuje svoje tijelo da iznesu trudnoću za naručitelje.¹

¹ Usp. Benedict M. Ashley, Jean K. Deblois, Kevin D. O'Rourke, Health care ethics. A Catholic theological analysis, Washington, Georgetown University Press, ⁵2006, 88 prema Mirjana Radan; Suzana Vuletić; Željko Rakošec; Žarko Šperanda: Bioetička kompleksnost problematike zamjenskoga majčinstva, *Diacovensia*, 23 (2015) 1, 35-70, 38.

Postoje dva načina provođenja surogat majčinstva, a to su: potpuno ili gestacijsko surogat majčinstvo te djelomično ili tradicionalno surogat majčinstvo. Prvi način podrazumijeva da se zametak, sačinjen od spolnih stanica naručiteljskog para, implementira *in vitro* oplodnjom u maternicu surogat majke. Kod ovog je oblika oplodnje naručiteljski par u potpunom genetskom srodstvu s djetetom, dok surogat majka s djetetom ne dijeli nikakav genetski materijal. Drugi je oblik surogat majčinstva u kojem je spolna stanica surogat majke oplodena spolnom stanicom muškarca iz naručiteljskog para. To se događa ili inseminacijom ili tradicionalno, spolnim odnosom. Kod ovog oblika oplodnje, genetski roditelji djeteta su surogat majka i muškarac iz naručiteljskog para. Žena iz naručiteljskog para stječe roditeljsko pravo i obveze tek nakon djetetova rođenja, tj. nakon sklopljenog ugovora o posvojenju djeteta sa surogat majkom.²

2.2. Fenomen surogat majčinstva – uzroci i razlozi njegova pojavljivanja

Ljudi su oduvijek imali određenih problema s plodnošću i stvaranjem potomstva. Neki parovi koji nisu u mogućnosti imati vlastito dijete odlučili bi se na usvajanje tuđeg, neki bi se pomirili s time da neće biti roditelji, a neki bi pak potomstvo pokušali dobiti s nekim drugim partnerom. Iz posljednje je alternative vidljivo da se djeca generalno smatraju bitnim čimbenikom u braku. Zato nije čudno što većina smatra da se u slučaju neplodnosti „treba iskoristiti sve moguće metode i tehnike medicinske pomognute oplodnje“.³

„Zamjensko majčinstvo predstavlja najsloženiji medicinsko-socijalno-pravni oblik ljudskoga zanošenja, izložen mnogim nedoumicama koji se, među ostalim, može ostvarivati i posredovanjem metoda pomognute oplodnje. Zamjenska / surogat majka jest žena koja nosi dijete, poslije uspješnoga prirodnog ili umjetnog osjemenjivanja (*inseminacije*) ili usađivanja zametka u njezinu maternicu nakon oplodnje *in vitro* za neplodan naručiteljski par, na temelju sporazuma sklopljena prije trudnoće, a s namjerom predaje djeteta naručiteljskom paru koji zakonski stječe roditeljska prava i obveze.“⁴

² Usp. Radan i sur., *nav. dj.*, 39.

³ *Isto*, 36-37.

⁴ C. Fabre, „Surrogacy“, u: H. La Follette (ur.), *International Encyclopedia of Ethics*, Wiley-Blackwell, Malden, 2013, 5086-5092; B. M. Ashley, J. K. de Blois, K. D. O'Rourke, *Health care ethics: a Catholic theological analysis*, Washington, Georgetown University Press, 2006, 88, prema Radan i sur., *nav. dj.*, 37.

Postoje mnogi razlozi zbog kojih se ljudi odlučuju na surogat majčinstvo. Najčešći su neplodnost, zabrinjavajuća (reproduktivna) povijest bolesti, razna medicinska stanja koja onemogućuju trudnoću, utemeljen ili neutemeljen strah od trudnoće, izbjegavanje trudnoće radi očuvanja estetskih odlika tijela, neuspjeh prilikom pokušaja posvojenja itd. Uz to, surogat majčinstvo često je najpogodnija opcija za istospolne parove i samce. Žene koje se odlučuju nositi tuđe dijete najčešće su motivirane ili zaradom ili željom da nekome pomognu u stvaranju obitelji. Ponekad su surogat majke i budući roditelji djeteta u krvnom srodstvu, što pojačava altruističku motiviranost. S obje su strane moguće i određene skrivene namjere.⁵

2.3. Pravno sagledavanje fenomena majčinstva

Zakoni o surogat majčinstvu razlikuju se od države do države. Službeni stavovi države, kao i mišljenja stanovništva, variraju od gledanja na surogat majčinstvo kao na nešto uobičajeno do osuđivanja takvog postupka kao nemoralnog. Osim samog surogat majčinstva, u pitanje se dovode i razne okolnosti umjetne oplodnje i stupnjevi sudjelovanja treće osobe u dobivanju potomstva.

Prije ulaska u sporazum o surogat majčinstvu, prijeko je potrebno da svi sudionici znaju na što pristaju i u koje se rizike upuštaju. Pokušaji oplodnje i trudnoća mogu negativno utjecati na privatne odnose surogat majke (na ljubavnu vezu i obiteljske odnose), trudnoća može imati negativne fizičke posljedice, a predaja djeteta psihičke. U obzir treba uzeti i osjećaje vlastite djece koju može pogoditi izostanak bebe nakon majčine trudnoće. Ako se radi o tradicionalnom surogat majčinstvu, u kojem surogat majka prenosi svoj genetski materijal na dijete, treba biti svjestan da će svi članovi majčine obitelji biti s djetetom u rodu, i da možda neće svi biti spremni odreći se svakog kontakta s njim. Ako je surogat majka u rodbinskoj ili prijateljskoj vezi s roditeljima djeteta, lako se može stvoriti neugodna situacija. Roditelji koji se odlučuju na ovaj način zasnovati obitelj moraju uzeti u obzir moguće negativne reakcije svojih obitelji i prijatelja. Također, moraju biti svjesni mogućih komplikacija u trudnoći. Zna se dogoditi da roditelji ne žele uzeti dijete rođeno s nekom genetskom manom, a ponekad surogat majka ne želi dati dijete koje je rodila.⁶ Osim nabrojanih mogućih problema, zakonska regulacija surogat majčinstva

⁵ Usp. Radan i sur., *nav. dj.*, 40.

⁶ Usp. *isto*, 36-38.

potrebna je i kako bi se spriječilo iskorištavanje žena koje zbog velike potrebe za novcem ulaze u surogat majčinstvo nezaštićene i nesvjesne rizika.

„Pojedini eksperti kažu da surogat majke, koje su jedva pismene, ne znaju kakvim su sve rizicima izložene, prvenstveno fizičkim i duhovnim, ali i psihičkim problemima poslije porođaja.“⁷

D. Spar u svojoj knjizi, kako iznose Hrستیć i Kirin, predlaže tri okvirna modela pravnog uređenja zamjenskog majčinstva.⁸ Prvi je tzv. luksuzni model (*the luxury model*), koji je oblik ljudske reprodukcije ostvaren po zakonitostima tržišta u kupoprodaji skupocjenih dobara. U tom modelu surogat majku moglo bi se prisiliti da preda dijete ukoliko to dobrovoljno ne učini. Hrستیć i Kirin taj luksuzni model, zbog izjednačavanja djeteta s materijalnim dobrom, smatraju neprikladnim.⁹ Drugi je model tzv. model kokaina (*the cocaine model*), a trenutno se primjenjuje i u Republici Hrvatskoj. Po njemu je surogat majčinstvo u potpunosti zabranjeno, ali budući da potražnja postoji, i da je onima koji žele dijete iznimno stalo da u svome naumu uspiju (kao što je ovisnicima o kokainu stalo da do njega dođu), za surogat majčinstvo se pronalaze načini zaobilaska zakonske zabrane. Najčešći takav zaobilazak zakona je odlazak u državu u kojoj je surogat majčinstvo dopušteno da bi se tamo obavio postupak. Međutim, pri povratka u vlastitu državu može doći do niza pravnih komplikacija. Treći model zakonske regulacije surogat majčinstva je model bubrega (*the kidney model*). On prihvaća samo altruistične motive surogat majki te na posuđivanje vlastitog tijela i usluge nošenja djeteta i poroda gleda kao na donaciju organa – plemenit čin u kojem novčana naknada ne dolazi u obzir. Kao i kod donacija organa, prednost dobivanja surogat majke imali bi parovi koji su u manjoj mogućnosti imati vlastito dijete. Hrستیć i Kirin ovaj model smatraju najprihvatljivijim.¹⁰

U svojoj „Poredbenoj analizi regulacije zamjenskog majčinstva“ Hrستیć i Kirin opisale su četiri načina kako država može regulirati surogat majčinstvo kao vrstu ljudske reprodukcije. Prvi način je potpuna ili djelomična zabrana surogat

⁷ Mateja Borgudan: *Trudnička tjelesnost i surogatno majčinstvo*, <http://www.bioetika.az-elektronika.hr/Tekst.php?tekst=19> (10.07.2018).

⁸ Spar, D.: *The Baby Business: How Money, Science, and Politics Drive the Commerce of Conception*, Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts, 2006, 217-224 prema D. Hrستیć, Z. Kirin: *Interdisciplinarni pristup zamjenskom majčinstvu – poredbena analiza i prijedlog regulacije u Republici Hrvatskoj*, Sveučilište u Zagrebu, Pravni Fakultet, Zagreb, 2011, 52.

⁹ Usp. Hrستیć i Kirin, *nav. dj.*, 52.

¹⁰ Usp. *isto*, 53-54.

majčinstva. Djelomičnom zabranom dopušta se samo altruističko surogat majčinstvo, dok se komercijalno smatra etički neprihvatljivim. Neke od država koje zabranjuju komercijalno surogat majčinstvo su, primjerice, Ujedinjeno Kraljevstvo, Australija i Kanada. Razlozi potpune zabrana surogat majčinstva mogu biti vjerski, kao u Izraelu. Prohibicijski stav zauzimaju, između ostalih, i Španjolska i Norveška. Stav države o tom pitanju ovisi o tome stavlja li na prvo mjesto interes zajednice (tada će se protiviti zamjenskom majčinstvu) ili interes pojedinca (tada će zamjensko majčinstvo prihvatiti).¹¹ Država ne mora regulirati surogat majčinstvo, što neke države koriste kako bi pasivno spriječile reprodukciju putem surogat majčinstva. Naime, smatra se da bi zakonske regulacije bile shvaćene kao poticaj, a osim toga, bez potpore države pojedincima je teško provoditi sklopljene sporazume. Neke od država koje zakonski ne reguliraju surogat majčinstvo su Irska, Novi Zeland i pojedine države SAD-a.¹² Treći slučaj je onaj u kojem država na razne načine regulira procese surogat majčinstva. Najčešće se nastoji da žena koja će roditi dijete „naručiteljima“ bude psihički i fizički zdrava, a prednost imaju one žene koje su već rodile barem jedno (zdravo) dijete. Uvjeti dobivanja prava na usluge zamjenske majke su to da žena uistinu ne može sama roditi, a pozornost se obraća i na dob te psihičko i fizičko stanje budućih roditelja. S većom se blagonaklonošću gleda na ona surogat majčinstva u kojima je barem jedan budući roditelj biološki roditelj djeteta.¹³ Neke države, poput Ukrajine, dozvoljavaju da sudionici procesa surogat majčinstva sami dogovaraju svoja prava i obveze. Država se u tom slučaju ne upliće u proces, ali daje smjernice kojih bi se stranke trebale pridržavati.¹⁴

2.4. Odnos medija prema surogat majčinstvu

Mediji koji izvještavaju o surogat majčinstvu rijetko o njemu daju realnu sliku i konkretne informacije. Umjesto toga, u njihovom su fokusu redovito ili iskustva slavnih koji su uz pomoć surogat majke dobili djecu ili najšokantniji primjeri neželjenih posljedica procesa surogat majčinstva. Ipak, mediji imaju velik utjecaj na stav javnosti o ovom načinu reprodukcije. Tabloidi koji prenose iskustva slavnih prikazuju surogat majčinstvo kao nešto skupo i glamurozno, što vjerojatno pridonosi

¹¹ Usp. *isto*, 54-55.

¹² Usp. *isto*, 55-56.

¹³ Usp. *isto*, 56.

¹⁴ Usp. *isto*, 56-57.

tome da se ova vrsta reprodukcije smatra pomodarskom. „The ultra posh perks of being a celebrity surrogate“¹⁵ portala *Page Six* samo je jedan od takvih primjera.

Kako hrvatski mediji prikazuju surogat majčinstvo pokušat će se analizirati na primjeru dvaju članaka: „Surogat majčinstvo – međunarodna trgovina velikih razmjera“ Natalije Kanački¹⁶ i „Zamjensko majčinstvo često je jedini put do roditeljstva“ Ljerke Bratonje Martinović.¹⁷

Kanački u svom članku opisuje neke negativne strane surogat majčinstva. Naglašava da velik broj surogat majki ulazi u taj proces jer im je prijeko potreban novac i da su te siromašne surogat majke često žrtve izrabljivanja. Piše i da mnoge žene ne znaju u što se upuštaju kada prihvate ulogu surogat majke. Smatra da one često ne mogu zamisliti kako će naporan biti medicinski proces oplodnje, kakve će biti reakcije njihovih tijela na dijete te koliko se žena trudnoćom i porodom može vezati za dijete bez obzira na to da li je ono biološki njezino ili ne. Dalje spominje niz slučajeva diljem svijeta u kojima je surogat majčinstvo povezano s napuštanjem djece i raznim teškim kriminalnim radnjama. Slučaj koji je bio povod za pisanje članka je sljedeći: australski par kojem je tajlandska surogat majka rodila blizance, uzeo je samo zdravu djevojčicu, a dječaka s Downovim sindromom ostavio surogat majci. Navodi i slučajeve trgovine djecom, pa i seksualnog zlostavljanja djece, koji navodno proizlaze iz reprodukcije putem surogat majčinstva. Autorica ne daje nijedan pozitivan aspekt surogat majčinstva.

Članak Bratonje Martinović objektivnije sagledava surogat majčinstvo. I ona ističe da surogat majčinstvo ima svoju mračnu stranu zbog koje ga većina europskih zemalja nije legalizirala, ali prvenstveno se usredotočuje na činjenice o mogućnostima kojima zainteresirani ljudi raspolažu i na plemenite motive za korištenje surogat majke. Kao najpogodnija odredišta za ljude koji žele na ovaj način dobiti djecu izdvaja Ukrajinu i Rusiju, a za ugovaranje surogat majčinstva u Rusiji spominje cijenu od 11.250 eura.

¹⁵ Alyssa Shelasky, *The Ultra Posh Perks of Being a Surrogate*, (09.09.2017) <https://pagesix.com/2017/09/09/the-ultra-posh-perks-of-being-a-celebrity-surrogate/> (26.09.2018).

¹⁶ Natalija Kanački, *Surogat majčinstvo – međunarodna trgovina velikih razmjera* (13.08.2018) <https://narod.hr/uncategorized/kako-si-je-osudeni-australski-pedofil-narucio-dijete-od-surogat-majke> (27.06.2018).

¹⁷ Ljerka Bratonja Martinović, *Zamjensko majčinstvo često je jedini put do roditeljstva*, (12.10.2014) http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Zamjensko-majcinstvo-cesto-je-jedini-put-do-roditeljstva?meta_refr_esh=true (30.06.2018).

„(...) osim pronalaženja zamjenske majke, donora, smještaja, prenatalne skrbi i drugih medicinskih usluga, klijentima se osigurava i dobivanje vize, rezervacija hotela i druge popratne usluge. Bračni status, spol, seksualna orijentacija, državljanstvo ili nacionalnost, naglašava se, ne igraju nikakvu ulogu.“¹⁸

Bratonja Martinović naglašava da su Rusija i Ukrajina jedine europske države koje za surogat majčinstvo nemaju ograničenja, dok Velika Britanija takvu reprodukciju dopušta samo svojim državljanima, a Češka je plaća samo onima koji su neplodni zbog onkoloških bolesti. Nečemu sličnom se nadaju i hrvatski neplodni roditelji okupljeni u udruhu „BETA“. Velimir Šimunović, pročelnik Zavoda za humanu reprodukciju i endokrinologiju KBC-a Zagreb za *Novi list* je rekao da zna za četiri do pet pacijentica koje su dijete dobile zamjenskim majčinstvom, a etičke dvojbe takve reprodukcije komentirao je ovako:

„Dopustio bih sve što je plemenito. Ne vidim razloga da se ovakvom zahtjevu ne izađe ususret, ako ima medicinsko opravdanje. Smatram da su u tom slučaju sve opcije dopustive, pa i zamjensko majčinstvo. Naravno, isključivo za one žene koje ne mogu dobiti dijete na drugi način. Protiv sam da to bude moda, kao što se događa na zapadu.“¹⁹

Iz ovih kraćih opisa vidljivo je da mediji često odlaze u krajnosti pa surogat majčinstvo prikazuju i kao nešto glamurozno i ekskluzivno i kao zlo koje bi trebalo zabraniti. Ipak, ponekad, poput članka Bratonje Martinović, daju objektivnu sliku, a neplodnim parovima možda posluže i kao prvi korak u razmatranju ovog načina stvaranja obitelji.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

3. ISKUSTVA IZ PRAKSE

Medicinske činjenice i etička vrednovanja mogu nam pomoći da dobijemo predodžbu i stvorimo vlastito mišljenje o surogat majčinstvu, međutim, ono neće biti potpuno ako ne uzmemo u obzir iskaze ljudi koji su kroz taj proces doista prošli. U ovom se radu za prikaz iskustava iz prakse koristi znanstvena studija „Surrogacy, the experiences of surrogate mothers“.²⁰ Autori su u ovom istraživanju obavili razgovore s trideset i četiri žene koje su bile surogat majke i saznali koji su bili njihovi motivi ulaska u proces, u kakvom su bile odnosu s parom čije su dijete nosile, da li je i u kojoj mjeri na njihovo psihičko zdravlje utjecala predaja djeteta, jesu li nakon poroda ostale u kontaktu s obitelji i kolikom, te kako je njihova okolina reagirala na odluku o rađanju tuđeg djeteta.

Iako se plaćanje usluga surogat majki često smatra jednim od glavnih argumenata protiv surogat majčinstva (u nekim državama je, kao što je u poglavlju 2.3. navedeno, zabranjeno komercijalno surogat majčinstvo), prema ovom je istraživanju novac najrjeđi motiv ulaska u taj proces. Samo jedna od 34 ispitanice izjavila je da je novac igrao ulogu u odluci. Najviše je žena (91%) izjavilo da su odlučile postati surogat majke kako bi pomogle neplodnom paru da dobije dijete. Na drugom je mjestu užitak u trudnoći i porodu, a na trećem samoispunjenje. Što se tiče načina na koji su doznale o mogućnosti surogat majčinstva, većina (68%) je izjavila da je o tome čula putem medija, a nešto je manji broj žena koje su o mogućnosti saznale od obitelji i prijatelja, kao i onih koje su jako dugo prije odluke znale za koncept surogat majčinstva.

Sve su ispitanice izjavile da su prije trudnoće imale odličan odnos s naručiteljskim parom. Nakon početka trudnoće, samo je jedna od 34 ispitanice izjavila da je s naručiteljskim parom došlo do konflikta.

Većina (više od dvije trećine) surogat majki viđalo je naručiteljski par barem jednom mjesečno tijekom trudnoće. Da je žena čije je dijete nosila bila vrlo uključena u proces smatra 83% ispitanica, a 44% je to potvrdilo i za budućeg oca djeteta. Prema tome, žene su bile više uključene u tijek surogatnog majčinstva od muškaraca. U razloge se u studiji nije ulazilo. Istaknuto je, međutim, da samo dvije ispitanice nisu

²⁰ S. Golombok, V. Jadva, E. Lycett, F. MacCallum, C. Murray: Surrogacy. The experiences of surrogate mothers, *Human reproduction*, 18 (2003) 10, 2196-2204.

bile zadovoljne s razinom uključenosti budućih roditelja u trudnoću jer su smatrale da ona nije bila dovoljna, a nijedna ispitanica nije smatrala da je par previše uključen.

Predaja djeteta paru trideset i jedna ispitana žena dogovorila je s parom, dok su tri o vremenu predaje odlučile same. Nijedna nije imala nikakvih zamjerki na predaju niti su imale poteškoća prilikom odvajanja od djeteta. Trećina surogat majki osjećala je manje psihičke poteškoće u tjednu nakon predaje djeteta, a jedna je izjavila da je imala umjerene poteškoće (*moderate difficulties*), što je za stupanj ozbiljnije. Nekoliko mjeseci nakon poroda, pet žena je imalo manje poteškoće, a nakon godine dana ta se brojka smanjila na dvije žene. Ispostavilo se i da je teže bilo onim surogat majkama koje su otprije poznavale roditelje djeteta. Tri su žene nakon poroda potražile psihološku pomoć, a jedna je redovito odlazila u kliniku koja se bavi takvim problemima. Nijednoj na testu nije bila potvrđena klinička depresija.

Što se tiče kontakta s roditeljima nakon poroda, jedanaest je surogat majki izjavilo da susreće majku djeteta jednom mjesečno, a devet ih je jednako često vidjelo i oca. Sedam ih nije uopće vidjelo od predaje djeteta, a ostale su se žene s njima rjeđe sastajale. Od trideset četiri ispitanice, njih jedanaest je viđalo dijete barem jednom mjesečno, a osam ih uopće nije vidjelo dijete od poroda.

Uloga surogat majke u djetetovom životu može varirati od nikakve do posebne, a najznačajniji faktor je odnos u kojem je surogat majka bila s parom prije trudnoće i poroda, odnosno, da li su se poznavali i bili bliski (ili čak u rodu) ili ne. 43% surogat majke koje poznaju roditelje očekuju da će imati posebnu ulogu u djetetovu životu (posebna uloga objašnjena je primjerima u kojima je surogat majka djetetova kuma ili je dijete smatra drugom majkom). Samo 15% surogat majki koje nisu otprije poznavale par očekuju takvu ulogu, a 52% očekuje neki kontakt s djetetom. Samo su dvije ispitanice izrazile nezadovoljstvo razinom kontakta s djetetom.

Na pitanje treba li se djetetu reći istinu o njegovom podrijetlu 77% surogat majki odgovorilo je potvrdno, dok ostale nisu bile sigurne ili su smatrale da je to odluka djetetovih roditelja.

Kako je već navedeno, odluka o postajanju surogat majkom ne utječe samo na ženu u pitanju, nego i na njezinu okolinu, obitelj, prijatelje, partnera i djecu ako ih ima. Zato je dio istraživanja posvećen ženinoj okolini. Da je njihova obitelj na odluku o surogat

majčinstvu reagirala pozitivno odgovorilo je 48% ispitanica, dok je 6% doživjelo negativnu, a 46% neutralnu reakciju svoje obitelji. Godinu dana nakon poroda, više je članova obitelji prihvatilo i počelo podržavati surogat majčinstvo pa je samo jedna ispitanica izjavila da su osjećaji njezine obitelji i dalje negativni, dok je postotak zadovoljnih obitelji porastao na 76%.

Slična je situacija i sa ženinim prijateljima, s time da su oni u nešto većem postotku podržavali odluku i prije poroda (74%) i godinu dana nakon njega (88%). Godinu dana nakon poroda prijatelji nijedne ispitanice nisu surogat majčinstvo smatrali negativnim.

Važan faktor iskustva surogat majčinstva je i podrška partnera. Od onih koje su bile u vezi za vrijeme surogatne trudnoće 83% ispitanica izjavilo je da je njihov partner na odluku pozitivno reagirao, a samo 4% partnera imalo je negativnu reakciju. Da su im njihovi partneri bili velika podrška smatra 87% surogat majki, a ostatak da su ih uglavnom podržavali.

Posljednje ispitane, ali svakako ne i najmanje važne reakcije su one vlastite djece surogat majke. Od trideset i četiri ispitanice, samo dvije nisu imale svoje djece. Većini djece situacija je od početka bila objašnjena. Da su reakcije djece u vrijeme predaje novog djeteta bile pozitivne reklo je 88% surogat majki, a 12% je reagiralo neutralno ili su pokazivali različite emocije.

Većina ljudi pretpostavlja da se žena koja rađa dijete za njega veže i da joj razdvajanje teško pada, bila ona genetička majka ili ne. U članku „Would you rather be a 'birth' or a 'genetic' mother? If so, how much?“²¹ gdje se istraživalo bi li žene preferirale roditi dijete ili mu biti biološka majka (u slučaju da mogu izabrati samo jedno), i bi li očevi radije da im partnerice rode dijete ili da su mu biološke majke, pokazalo se da bi čak nešto više ljudi izabralo porod umjesto genetskog srodstva.²² To ukazuje na činjenicu da je trudnoća i porod za ženu uistinu značajan događaj koji je spaja s djetetom. Međutim, ispitanici su u ovom istraživanju odgovarali na hipotetska pitanja, dok su u „Surrogacy. The experiences of surrogate mothers“ ispitanice opisivale svoja prava iskustva. Iz njihovih iskaza autori zaključuju da

²¹ Jim Thornton, Would you rather be a "birth" mother or a "genetic" mother? If so, how much?, *Journal of Medical Ethics*, 17 (1994) 4, 87-92.

²² Usp. isto, 89.

surogat majke uglavnom ne doživljavaju negativne posljedice zamjenskog majčinstva već ga smatraju pozitivnim iskustvom.²³

Naravno, da bi se dobila potpuna predodžba procesa surogat majčinstva u praksi, nije dovoljno znati samo kakva su iskustva surogat majke i naručiteljskog para tijekom trudnoće i neposredno nakon. Potrebno je istražiti i kako se njihovi odnosi razvijaju (ili ne razvijaju) dok dijete odrasta, koliko je surogat majka stvarno uključena u djetetov život i što o surogat majčinstvu zna i misli samo dijete. Za prikaz iskustava surogat majčinstva do djetetove desete godine u ovom će se radu koristiti istraživanje „Surrogacy families 10 years on. Relationship with the surrogate, decisions over disclosure and children's understanding of their surrogacy origins“.²⁴ Jadva, Blake, Casey i Golombok zaključke su donijeli na temelju razgovora s četrdeset i dvije obitelji nastale surogat majčinstvom, a trideset i tri obitelji ostale su uključene do kraja istraživanja. Ispitivali su žene i muškarce iz naručiteljskih parova jesu li u kontaktu sa surogat majkom, koliko je često viđaju, u kakvom su odnosu s njom te planiraju li djetetu objasniti način na koji je došlo na svijet. Obavljeni su i razgovori s djecom u kojima se nastojalo ustanoviti što oni misle o svojoj surogat majci, koliko znaju i shvaćaju o svom rođenju i kako se osjećaju u vezi svog podrijetla.

Prvo se istražilo u koliko je čestim kontaktu surogat majka s naručiteljskim parom i djetetom. Pritom su kao važni faktori istaknule dvije okolnosti: da li se u konkretnim slučajevima radi o tradicionalnom ili gestacijskom surogat majčinstvu i da li je naručiteljski par otprije poznao ženu koja je rodila njihovo dijete.

Istraživanje je pokazalo da najmanje kontakta s obitelji ima surogat majka koja je genetski roditelj djeteta i koju naručiteljski par nije otprije poznao. Žena iz naručiteljskog para uglavnom, prema rezultatima, izgubi kontakt s takvom surogat majkom između prve i sedme godine djetetova života, dok ga muškarac najčešće izgubi još prije djetetove treće godine. Surogat majka koja je genetski roditelj djeteta a koju je naručiteljski par poznao češće ostaje u kontaktu s obitelji. Prema istraživanju, kroz djetetovih prvih deset godina njezin se kontakt smanjuje s

²³ „The findings of the present investigation suggest that surrogacy has generally been a positive experience for those surrogate mothers interviewed, and fail to lend support to claims regarding the potentially negative outcomes of surrogacy for surrogate mothers“ (Golombok i sur., *nav. dj.*, 2202-2203).

²⁴ V. Jadva, L. Blake, P. Casey, S. Golombok: Surrogacy families 10 years on: relationship with the surrogate, decisions over disclosure and children's understanding of their surrogacy origins, *Human reproduction*, 27 (2012) 10, 3008-3014.

naručiteljskim ocem i djetetom, a ostaje redovan s naručiteljskom majkom. Najstabilniji i najčešći kontakt je, kako se pokazalo, onaj između gestacijske surogat majke koja je naručiteljskom paru otprije poznata. Od ispitanih majki djece 75% je izjavilo da smatraju razinu kontakta njihovog djeteta sa surogat majkom primjerenom, a ostatak bi volio da je taj kontakt češći. Nijedna majka iz naručiteljskog para nije rekla da bi voljela da njezino dijete rjeđe viđa surogat majku ili da je ne viđa uopće (ukoliko situacija već nije takva).

Većina naručiteljskih parova izjavila je da je njihov odnos sa ženom koja im je rodila dijete skladan (*harmonious*). Kad je dijete navršilo deset godina, samo 9% majki i isti udio očeva iz naručiteljskih parova izjavilo je da u njihovom odnosu sa surogat majkom ima ponešto nezadovoljstva (*some dissatisfaction or hostility*). U sedmoj godini života 66% djece ispitanih obitelji bilo je u kontaktu sa surogat majkom, a u desetoj godini taj se udio popeo na 75%. Svi odnosi djece i surogat majki bili su skladni (prema procjeni majke naručiteljskog para).

Svi ispitani naručiteljski parovi su, kad je njihovo dijete bilo godinu dana staro, izjavili da mu planiraju reći kako je rođeno. Na kraju istraživanja, dakle, deset godina kasnije, samo tri para to još nisu učinila. U sva tri slučaja radilo se o gestacijskom surogat majčinstvu i parovi su i dalje djetetu namjeravali ispričati o njegovom podrijetlu. Pred roditeljima čije je dijete stvoreno jajnom stanicom surogat majke (pa mu je ona biološki roditelj) osim dileme da li i kako reći djetetu da ga je neka druga žena rodila stoji i dilema da li i kako mu reći da mu je neka druga žena biološki roditelj. U istraživanju je sudjelovalo devetnaest obitelji u kojima je dijete nastalo tradicionalnim surogat majčinstvom. Od njih, jedanaest parova je tijekom trajanja istraživanja reklo djetetu istinu, šest parova je izjavilo da djetetu planiraju reći istinu, jedan da neće reći djetetu za njegovo podrijetlo jer to smatra nevažnim, a jedan da će istinu reći samo ukoliko dijete pita.

S djecom su obavljani razgovori kad su imali sedam i deset godina. U desetoj godini, od dvadeset i jednog djeteta, samo dvoje nije nimalo razumjelo koncept surogat majčinstva, a isto toliko djece pokazalo je potpuno razumijevanje. Ostatak je donekle razumio svoje podrijetlo.

Od četrnaestero djece koja su upitana sviđa li im se njihova surogat majka, samo je jedno reklo da je prema njoj ravnodušno (*ambivalent*), dok su ostali izjavili da im se

sviđa. Većina nije imala ni pozitivnih ni negativnih osjećaja prema načinu svog dolaska na svijet, a nijedno dijete nije pokazalo negativne osjećaje prema surogat majčinstvu.

Autori ističu da zaključke koje su donijeli treba prihvaćati s oprezom jer se ne zna kako bi na pitanja odgovorili oni roditelji koji su odbili sudjelovati u testiranju. Također, naglašavaju da u dobi od deset godina djeca još nisu mogla formirati vlastita mišljenja o surogat majčinstvu te da će se njihovi stavovi možda promijeniti tijekom adolescencije.

4. BIOETIČKO VREDNOVANJE SUROGAT MAJČINSTVA

Bioetika je, prema definiciji Reichove enciklopedije *Encyclopedia of bioethics* koju u svom radu iznosi Valentin Pozaić, „sustavno proučavanje moralnih dimenzija – uključujući moralni pogled, odluke, ponašanje i plan djelovanja – znanosti o životu i brige za zdravlje, primjenjujući raznolikost etičkih metodologija u interdisciplinarnom okviru“.²⁵

Surogat majčinstvo jedno je od istraživačkih područja bioetike. Naime, dok neki u surogat majčinstvu vide plemenit čin žene koja nekim ljudima pomaže da postanu roditelji, ili medicinsko čudo koje nezamislivo čini mogućim, ili posao kao i svaki drugi, neki smatraju da se radi o neetičnom tretiranju djeteta kao robe koja se može kupiti i prodati. Protivnici ovog načina reprodukcije zagovaraju stav da je zamjensko majčinstvo neprirodno te da u mnogim slučajevima žene ne znaju u što se upuštaju te spominju primjere siromašnih surogat majki koje u postupak ulaze iz očaja te tako postaju žrtve. Ima i onih koji podržavaju surogat majčinstvo ako su motivi surogat majki altruistični i ako za svoj „rad“ ne primaju novčanu naknadu, a osuđuju komercijalno zamjensko majčinstvo. Ta tri stava: potpuno prihvaćanje surogat majčinstva, potpuna osuda i osuda samo u slučaju primanja novčane naknade, opcije su među kojima svaki čovjek, ali i svaka država, etičkim promišljanjem mora izabrati najprihvatljiviju. Pritom valja napomenuti da te tri opcije odgovaraju trima prije navedenim modelima pravnog uređenja zamjenskog majčinstva – luksuznom modelu, modelu kokaina i modelu bubrega.

Radovi koji se bave ovom temom izrazito su dijaloški, često nastaju kao komentar na tuđi rad s kojim se autor ne slaže. Tako Elizabeth Anderson odgovara McLachlanu i Swalesu na njihov odgovor njoj²⁶ zastupajući tezu da su ugovori o surogat majčinstvu neprihvatljivi za majku i za dijete. Ona smatra da roditeljstvo nije samo pravo roditelja na dijete, već i obveza prema djetetu. Također, ističe da nije moralno odreći se roditeljskih prava zbog novca te da bi dijete trebalo biti s onim roditeljem za kojeg se procijeni da je sposobniji odgajati ga, a to se, prema Anderson, ne može

²⁵ W. T. Reich, „Introduction“, u: Reich, W. T. (ur.) *Encyclopedia of Bioethics*, New York, Macmillan, 1995, 1, 21 prema: Valentin Pozaić: Bio-etika i Bio-politika, *Obnovljeni život*, 60 (2005) 1, 73-90, 75.

²⁶ Elizabeth Anderson, Why Commercial Surrogate Motherhood Unethically Commodifies Women and Children. Reply to McLachlan and Swales, *Health Care Analysis*, 8 (2000) 1, 19-26.

utvrditi ugovorom prije djetetova rođenja. Prigovara McLachlanu i Swalesu zbog toga što prihvaćaju ugovore kojima se surogat majke odriču djeteta, ali se ne izjašnjavaju o tome što se treba dogoditi kada one taj ugovor prekrše.²⁷ Što se statusa surogat majke tiče, Anderson smatra da zamjensko majčinstvo za ženu nije dostojanstveno i da je kao osobu ponižava, unatoč njezinu pristanku i želji da uđe u takav postupak. Surogat majčinstvo uspoređuje s dobrovoljnim ropstvom. Ističe i da ugovori o zamjenskom majčinstvu tjeraju ženu na obećanje da se neće vezati za dijete koje rodi, a to je nešto što žena ne može obećati.²⁸

Anderson zaključuje rad iznošenjem svog stava da se ugovori o surogat majčinstvu zakonom trebaju zabraniti. Hugh McLachlan u svom radu brani upravo obrnuto mišljenje.²⁹ On piše da ono što je nemoralno ne mora biti i ilegalno, a da sve ilegalno nije ujedno i nemoralno.³⁰ Smatra da surogat majčinstvo, kao i majčinstvo općenito, kao i mnogi drugi aspekti ljudskog života, donosi potencijalne probleme, ali da to ne znači automatski da su loši, niti da bi se trebali iz etičke ili iz zakonske perspektive osuđivati.³¹

Poznati slučaju „Baby M“ zorno pokazuje pravne i etičke dileme o kojima je u ovom pregledu aspekata surogat majčinstva bilo riječi. Slijed događaja je bio otprilike ovakav: Godine 1985. Mary Beth Whitehead potpisala je ugovor kojim je pristala biti surogat majka bračnom paru Stern. Radilo se o djelomičnom tj. tradicionalnom surogat majčinstvu – biološki roditelji djeteta bili su Mary Whitehead i Richard Stern. Nakon poroda Whitehead je promijenila mišljenje. Zaključila je, naime, da ipak želi zadržati djevojčicu i odrekla se novca. Sternovi su je tužili. Sud je priznao Mary Whitehead da je ona majka djeteta, ali je skrbništvo dao djetetovu ocu. Whitehead je vjerovala da će dijete, „Baby M“, kako su djevojčicu u medijima nazivali, kad sazna istinu, osjećati ljutnju prema Sternovima. To se, međutim, nije dogodilo. Melissa Stern izjavila je za *New Jersey Monthly* da voli svoju obitelj i da se osjeća sretnom što je s njima odrastala.³²

²⁷ Usp. *isto*, 20-22.

²⁸ Usp. *isto*, 22-24.

²⁹ Hugh McLachlan, *Defending commercial surrogate motherhood against Van Niekerk and Van Zyl*, *Journal of Medical Ethics*, 23 (1997) 344-349.

³⁰ Usp. *isto*, 344.

³¹ Usp. *isto*, 347-348.

³² Usp. Clyde Haberman, *Baby M and the Question of Surrogate Motherhood* (23.03.2014) <https://www.nytimes.com/2014/03/24/us/baby-m-and-the-question-of-surrogate-motherhood.html> (26.09.2018).

Što se pravnog aspekta tiče, vidljivo je da ugovori o surogat majčinstvu sudovima stvaraju dileme. S jedne je strane ugovor kao pravni dokument, a s druge je strane temeljno ljudsko pravo majke na odgajanje vlastitog djeteta. Mnogi smatraju da bi nasilno provođenje takvog ugovora narušavalo majčina temeljna prava. Osim toga, prema gore spomenutom argumentu Elizabeth Anderson, svakom bi sudu na prvom mjestu trebala biti dobrobit djeteta, a u trenutku potpisivanja ugovora ne može se pretpostaviti što će za dijete nakon rođenja biti najbolje. Mary Whitehead se vezala za svoje dijete i nije ga htjela ostaviti, a sud je unatoč ugovoru proglasio da je ona djetetova majka. Međutim, gledajući djetetovu dobrobit, ono je dodijeljeno biološkom ocu i njegovoj supruzi.

Slučaj „Baby M“ potaknuo je etičke dileme o surogat majčinstvu. Radilo se o komercijalnom surogat majčinstvu (Whitehead je dobila novčani iznos od 10.000 dolara) što je dovelo u pitanje je li moralno nositi dijete za novac te ga, također za novac, predati drugim ljudima. Pitanje može li se od žene tražiti da se unaprijed odrekne djeteta koje je biološki njezino i na to je poslije prisiliti zbog ugovora o surogat majčinstvu, nije samo pravna već i etička dilema.

5. ZAKLJUČAK

Zamjensko majčinstvo, tj. surogat majčinstvo jedan je od načina ljudske reprodukcije koji je omogućen napretkom u znanosti te znanstvenim dostignućima. Ovaj je način reprodukcije na udaru kritika u mnogim zemljama, pa tako i u Hrvatskoj. Neplodnost nerijetko uzrokuje životne krize koje tjeraju parove da rješenje svojega problema potraže u primjeni reproduktivnih metoda kao što su medicinski pomognuta oplodnja i zamjensko majčinstvo. Postoje dva načina provođenja surogat majčinstva, a to su: potpuno ili gestacijsko surogat majčinstvo te djelomično ili tradicionalno surogat majčinstvo. Od davnih vremena ljudi su imali određenih problema s nemogućnošću začeca. Neki su se s tim pokušavali pomiriti, dok su se neki usmjerili na druge načine postajanja roditeljima, pa su posvajali djecu.

Surogat majčinstvo u pojedinim je zemljama legalan postupak. U Hrvatskoj, međutim, nije legalizirano. Većina hrvatskih parova koji se zbog neplodnosti odlučuju na ovaj način zasnivanja obitelji odlaze u inozemstvo, prvenstveno u Ukrajinu gdje je zamjensko majčinstvo legalno. Neke zemlje legalizirale su samo nekomercijalno surogat majčinstvo.

Pozitivni aspekti surogat majčinstva prije svega odnose se na stavove koji smatraju da je dijete rođeno uz pomoć surogat majke čudo te su spremni braniti daljnji razvoj ove metode. Zahvaljujući surogat majčinstvu, bračni parovi u kojima je žena zbog zdravstvenog stanja u nemogućnosti sama roditi dijete, na ovaj način imaju priliku postati punopravna, sretna obitelj. S druge strane, postoji nekoliko razloga zbog kojih ljudi ne podržavaju ovu metodu rođenja. Neki od njih su potencijalno iskorištavanje surogat majki lošijeg imovinskog statusa te etičko stajalište da zamjensko majčinstvo čini od djeteta i žene tržišnu robu.

Stoljećima se vjerovalo da život počinje prvim pokretima ploda koje osjeti majka. No, saznanjem da je trudnoća rezultat spajanja muške i ženske jajne stanice i da do nje dolazi prije no što je pokrete ploda moguće osjetiti, te saznanjima proizišlim iz ultrazvučne tehnologije prema kojima fetus ima niz osobina karakterističnih za novorođenče, pitanje o stvorenom početku života se zakompliciralo.

Bioetika je interdisciplinarna struka koja, između ostalog, nastoji odgovoriti na etička pitanja vezana uz surogat majčinstvo. Neki u ovoj vrsti reprodukcije vide nemoralno izjednačavanje djeteta s robom, a nošenja djeteta s tržišnom uslugom,

zbog čega smatraju da bi se surogat majčinstvo trebalo zabraniti. Drugi ne vide ništa etički sporno u procesu surogat majčinstva, dok neki kao nemoralno osuđuju samo ono surogat majčinstvo prilikom kojeg žena koja naručiteljskom paru nosi dijete prima novčanu naknadu. Mišljenja bioetičara o tome je li surogat majčinstvo etički prihvatljivo te treba li biti legalno ili ne razlikuju se, a kako ističe McLachlan, ono što je etički prihvatljivo ne mora uvijek biti legalno, a mogu postojati razlozi da se ono što se smatra etički neprihvatljivim ipak legalizira.

LITERATURA

- Anderson, Elizabeth: Why Surrogate Motherhood Unethically Commodifies Women and Children: Reply to McLachlan and Swales, *Health Care Analysis*, 8 (2000) 1, 19-26; DOI: 10.1023/A:1009477906883 https://www.researchgate.net/publication/12345408_Why_Commercial_Surrogate_Motherhood_Unethically_Commodifies_Women_and_Children_Reply_to_McLachlan_and_Swales.
- Borgudan, Mateja: *Trudnička tjelesnost i surogatno majčinstvo*, <http://www.bioetika.az-elektronika.hr/Tekst.php?tekst=19> (10.07.2018).
- Bratonja-Martinović, Ljerka: *Zamjensko majčinstvo često je jedini put do roditeljstva*, (12.10.2014); <http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Zamjensko-majcinstvo-cesto-je-jedini-put-do-roditeljstva> (30.06.2018).
- Golombok, Susan; Jadv, Vasanti; Lycett, Emma; MacCallum, Fiona; Murray, Clare: Surrogacy. The experiences of surrogate mothers, *Human reproduction*, 18 (2003) 10, 2196-2204; <https://academic.oup.com/humrep/article/18/10/2196/622680>.
- Blake, Lucy; Casey, Polly; Golombok, Susan; Jadv, Vasanti: Surrogacy families 10 years on: relationship with the surrogate, decisions over disclosure and children's understanding of their surrogacy origins, *Human reproduction*, 27 (2012) 10, 3008-3014; doi: 10.1093/humrep/des273 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3442632/>
- Haberman, Clyde: *Baby M and the Question of Surrogate Motherhood*, (23.03.2014). <https://www.nytimes.com/2014/03/24/us/baby-m-and-the-question-of-surrogate-motherhood.html> (26.09.2018).
- Hrstić, Dijana; Kirin, Zrinka: Interdisciplinarni pristup zamjenskom majčinstvu – poredbena analiza i prijedlog regulacije u Republici Hrvatskoj, Sveučilište u Zagrebu, Pravni Fakultet, Zagreb, 2011; <https://apps.unizg.hr/ректорова-nagrada/javno/stari-radovi/1102/preuzmi>.

- Kanački, Natalija: *Surogat majčinstvo-međunarodne trgovine velikih razmjera*, (13.08.2014); <https://narod.hr/uncategorized/kako-si-je-osudeni-australski-pedofil-narucio-dijete-od-surogat-majke> (27.06.2018).
- McLachlan, Dan: Defending commercial surrogate motherhood against Van Niekerk and Van Zyl, *Journal of Medical Ethics*, 23 (1997) 344-349; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1377575/>.
- Pozaić, Valentin: Bio-etika i Bio-politika, *Obnovljeni život*, 60 (2005) 1, 73-90; <https://hrcak.srce.hr/1115>.
- Radan, Mirjana; Vuletić, Suzana; Rakošec, Željko; Šperanda, Žarko: Bioetička kompleksnost problematike zamjenskoga majčinstva, *Diacovensia*, 23 (2015) 1, 35-70; https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=203004.
- Shelasky, Alyssa, *The Ultra Posh Perks of Being a Surrogate* (09.09.2017) <https://pagesix.com/2017/09/09/the-ultra-posh-perks-of-being-a-celebrity-surrogate/> (26.09.2018).
- Thornton, Jim: Would you rather be a "birth" mother or a "genetic" mother? If so, how much?, *Journal of Medical Ethics*, 17 (1994) 4, 87-92; <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/8083880>.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Izjavljujem da sam ja, Stela Bandula, samostalno izradila završni rad pod naslovom „Bioetički aspekti surogat majčinstva“, pod mentorskim voditeljstvom doc. dr. sc. Katicice Knezović. U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu navedenu u radu. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke i teorije koje sam izravno ili parafrazirajući koristila u završnom radu navela sam na uobičajen, standardan način u pripadajućim bilješkama i literaturi. Rad je pisan standardnim hrvatskim jezikom.

Stela Bandula